

WOORDKLEMTOON

Bc. Markéta Zátopková
2016

Inhoud

- Inleiding
- Woordklemtoon
- Woordklemtoon in het Nederlands
- Tsjechisch vs. Nederlands
- Conclusie
- Vragen

Woordklemtoon

- Suprasegmenteel verschijnsel
- Definitie van woordklemtoon: *”In het algemeen wordt de woordklemtoon als een sterke nadruk gedefinieerd waarmee een lettergreep van een geïsoleerd woord wordt uitgesproken. Voor de woordklemtoon is het typerend dat een lettergreep prominenter is dan de andere omliggende lettergrepen.”*
- Hoofdklemtoon vs. Nevenklemtoon
- Eenlettergrepige woorden

Klemtoonpositie

- Talen met een vaste klemtoon
- Talen met een variabele klemtoon
- Leenwoorden
- Grammaticale woorden

Soorten van woordklemtoon

- Melodisch accent → toonhoogte
- Dynamisch accent → toonsterkte
- Temporeel accent → toonlengte

Functie van woordklemtoon

- Estetische functie
- Delimitatieve functie
- Betekenisdragend element

WOORDKLEMTOON
IN HET
NEDERLANDS

Algemene regels

- De woordklemtoon ligt op de eerste beklemtoonbare lettergreep OF op een van de drie laatste lettergrepen van het woord
- De sjwa is altijd onbeklemtoond

klemtoonpositie	vorm van de laatste lettergreep
laatste lettergreep	tweeklank + medeklinker
	lange klinker + medeklinker
voorlaatste lettergreep	korte klinker + medeklinker
	lange klinker + Ø
klemtoonpositie	vorm van de voorlaatste lettergreep
voorvoorlaatste lettergreep	bevat een i

Ongelede woorden & afleidingen

Algemene regel: klemtoon op de eerste lettergreep

- avond, iemand, woning

Uitzonderingen

- Onbeklemtoonde prefixen: *be-*, *er-*, *ge-*, *ont-*, *ver-*
  - Bedrag, ervaring, gebruik, ontmoeten, verhaal
  - MAAR: bezig, geven
- Prefix *her-*
  - Beklemtoonde OF onbeklemtoonde varianten
  - Heractiveren, hercontrole vs. Herhaling, Hernieuwen

Ongelede woorden & afleidingen (2)

- Beklemtoonde suffixen: *-es(se), -ij, -in, -aal, -aan, -aans, -aat, -age, -air, -ant, -aris, -ateur, -craat, -ee, -eel, -eem, -ein, -ent, -eren, -et, -eur, -eus, -gram, -ie, -ief, -iek, -ier, -iet, -ijn, -ijns, -ine, -ioen, -isme, -ist, -loog, -oor, -(i)teit, -theek, -uur, -ure*
  - Lerares, bakkerij, vriendin, minimaal, Italiaan,...
- Suffixen die de klemtoon op de voorafgaande lettegreep trekken: *-baar, -dus, -eloos(heid), -end, -icum, -imum, -itum, -uum, -icus, -ica, -ie, -ië, -iër, -ig, -ika, -isch, -iter, -ium, -(e)lijk, -loos(heid), -ma, -or, -tis, -zaam*
  - Voorstelbaar, neerlandicus, aandachtig, dynamisch,...
- Afkortingen
  - Letteruitspraak vs. Woorduitspraak
  - cao vs. airco
- Onvoltooide deelwoorden *-end*
  - Aangrijpen vs. Aangrijpend

Samenstellingen

Algemene regel: klemtoon op het eerste samenstellende woord

- Aardappel, chocoladepasta, zomervakantie

Uitzonderingen

- Complexe samenstellingen: klemtoon op het element achter het voorzetsel
  - Onderwatercamera, indienstneming
- Verbogen adjectief + substantief: klemtoon op het substantief
  - Hogeschool, goedemorgen
- Onverbogen adjectief + substantief: klemtoon soms op het substantief, meestal gelden de algemene regels
  - Nieuwjaarskaart vs. Grootvader
- Samengestelde adjectieven, adjectivische samenstellende afleidingen
- Samengestelde bijwoorden

Samenstellingen (2)

- Samengestelde voegwoorden: klemtoon meestal op het tweede samenstellende element
  - Voordat, wanneer
- Samengestelde voortzetsels: klemtoon meestal op het tweede samenstellende element
  - Vanuit, vanaf
- Samengestelde voornaamwoorden: klemtoon op het eerste OF tweede samenstellende element OF wisselende klemtoon
  - Allebei vs. Datgene vs. Allemaal
- Samengestelde tussenwerpsels: klemtoon meestal op het tweede samenstellende element
  - Jawel, nietwaar
- Telwoord + substantivische samenstelling: klemtoon meestal op het tweede samenstellende element
  - Driesterrenhotel, eersteklascoupé
- Uitzonderingen

Afgeleide en samengestelde werkwoorden

- Scheidbare werkwoorden
  - Bestaan uit twee zelfstandige woorden → klemtoon op het eerste samenstellende element
  - Langskomen, rondleiden, samenwonen
  - *Samenkoppelingen: klemtoon op het scheidbare partikel
- Onscheidbare werkwoorden
  - Werkwoorden met een onbeklemtoonde prefix *be-*, *er-*, *ge-*, *ont-*, *ver-*
  - Prefix *her-* met zowel beklemtoonde als onbeklemtoonde variant
  - *Afgeleide werkwoorden: klemtoon op het grondwoord

*Afgeleide werkwoorden en samenkoppelingen worden met behulp van de morfemem *aan*, *achter*, *door*, *om*, *onder*, *over*, *voor*, *is*, *weer*, *weder* en *vol* gevormd.

Woorden met prefix *on-*

- Zelfstandige naamwoorden: *on-* + ongeleed woord / *on-* + afgeleid substantief met suffix(en)
  - Onwil, ongemak, onzin
  - Onduidelijkheid, onzekerheid
- Bijvoeglijke naamwoorden: wisselende klemtoon
  - Zijn handtekening is onleesbaar, een onaangenaam gevoel
- Voortzetsels: klemtoon meestal op het prefix *on-*
  - Ondanks

Verspringing van klemtoon

- Verschil in klemtoon afhankelijk van de grammaticale categorie
  - Substantief vs. Infinitief
    - Herdruk vs. Herdrukken
  - Werkwoord vs. Bijvoeglijk naamwoord
    - Doorbloeden vs. Doorbloed
  - Bijvoeglijk naamwoord vs. Zelfstandig naamwoord
    - Misdadig vs. misdadiger
  - Voltooid deelwoord / bijvoeglijk naamwoord vs. Afleiding op *-e / -heid*
    - Ingeboren vs. Ingeborene
- Enkelvoud vs. Meervoud van substantieven op *-or*
  - Sensor - Sensors vs. Sensoren

Vershil in klemtoon = verschil in betekenis

- De record vs. Het record
- Maskeren vs. Maskeren

Klemtoon afhankelijk van gebruik/functie

- Ondergrondse spoorweg vs. Ondergrondse beweging

Twée of meer mogelijke klemtonen zonder verschil in betekenis, functie of gebruik

- Boerenverstand vs. Boerenverstand
- Uitgebreid vs. Uitgebreid

Vreemde woorden

- Autobus
- Cowboy
- Happening
- Kangoeroe
- Musichall
- Sandwich
- Whiskey

Plaats- en persoonsnamen, feestdagen

- Amsterdam
- Valentijnsdag

TSJECHISCH
VS.
NEDERLANDS

Tsjechisch

- Vaste klemtoon
- Delimitatieve functie

Nederlands

- Variabele klemtoon
- Betekenisdragend element

VRAGEN?

BEDANKT
VOOR JULLIE
AANDACHT!

Literatuur

- Hiligsman, P., Rasier, L.: *Uitspraakleer Nederlands voor Franstaligen*. Waterloo: Wolters Plantyn, 2007.
- Neijt, A.: *Universele fonologie. Een inleiding in de klankleer*. Dordrecht: Foris Publications, 1991.
- Collins, B., Mees, I.M.: *The Phonetics of English and Dutch*. 5de druk, Leiden/New York, Köln: Brill, 2003.
- Palková, Z.: *Fonetika a fonologie češtiny*. Praha: Karolinum, 1997.
- Van Bork, G.J., Struik, H., Verkruisje, P.J., Vis, G.J.: *Letterkundig lexicon voor neerlandistiek*. DBNL, 2002. Beschikbaar op: http://www.dbnl.org/tekst/bork001lett01_01/bork001lett01_01_0002.php#a018
- Van Oostendorp, M.: *Klank en Letter*. Meertens Instituut, 2000. Beschikbaar op: <http://www.meertens.knaw.nl/medewerkers/marc.van.oostendorp/propedeuse/index.html>
- Krčmová, M.: *Fonetika a fonologie*. Brno: Masarykova univerzita, elportál. Beschikbaar op: <https://is.muni.cz/elportal/?id=852835>